

Ittzés Nóra

Az ige kötői szófaj nagyszótári feldolgozásáról, különös tekintettel az *el* ige kötőre
Absztrakt

A magyar egynyelvű értelmező szótári hagyományban az ige kötők feldolgozása meglehetősen hiányos. A CzF. nem rendezi jelentésstruktúrába az ige kötőket (bár néhány alapvető szemantikai megjegyzése van róluk), az ÉrtSz. gyakorlatilag nem dolgozza fel őket, csak utal arra, hogy „az ige jelentését módosító” szerepük az egyes ige kötős címszavak, különösen igeik jelentéseiből bontható ki. Csupán az ÉKsz. ad jelentésszerkezetet, a maga viszonylag puritán módján.

Az Nszt. koncepciójának kidolgozásakor egyértelműnek tűnt, hogy a szakirodalomban máig bizonytalan megítélésű, sok vitát kiváltó ige kötők lexikális elemei a nyelvnek, s mint ilyenek, önálló címszavai lesznek-lehetnek a szótárnak, már csak azért is, mert többségükben több szófajuk. Az azonban, hogy lexikográfiai feldolgozásuk milyen módon történjék, számos elvi és gyakorlati megfontolást követelt.

Ezek egyik legfontosabbika volt, hogy az ige kötők sajátos szimbiózisban élnek igéjükkel: önálló előfordulásuk – a metaadatoktól eltekintve – csak meghatározott kontextusban lehetséges, amely feltételezi az ige is, lexikai és grammatikai jelentéseik is ebben az „együttállásban” realizálódnak, ugyanakkor az ige kötői és az igei jelentések – akár ugyanazon ige kötős igeen belül is – hol transzparens módon kapcsolódnak, hol szétbogozhatatlanul egységes lexikalizálódott jelentést alkotnak. Nem lehet tehát az ige kötőkről az ige kötős igeik nélkül gondolkodni, lexikográfiai megközelítéssel különösen nem.

E megfontolások nyomán alakult ki az Nszt. által lexikográfiai újdonságként bevezetett ún. bokrosított szócikkek egyik típusa, amely minden gyakorlati nehézsége ellenére lehetővé teszi, hogy ábrázoljuk az ige kötők gazdag polizémiáját, egyszersmind az ige kötői jelentések alá sorolva a lehető legtakarékosabb módon bemutassuk azokat az – akár többjelentésű – ige kötős igeiket, amelyekben átlátható, kiszámítható módon kapcsolódik össze az igei és az ige kötői jelentés.

Az Nszt. eddig megjelent kötetében már számos ige kötői címszó előfordul, részben az ezek által szerzett tapasztalat nyomán, részben a kényszer szorításában (a lehetséges címszavak ezres nagyságrendje és sokjelentésű volta miatt) az *el* ige kötő és ige kötős igeik megírása előtt több ponton módosultak a bokrosítás szabályai, és még az önálló szócikkbe kerülő ige kötős igeik megírása előtt, de ezek elsődleges átnézése után elkészült magának az ige kötői jelentésstruktúrának a váza is.

A még munkában levő szócikk hatalmas anyag mozgatását teszi szükségessé: harmincnál több adatolt jelentésegységben 4-500 külön adatolt ige kötős igei alcímszót tartalmaz. Az eredeti lativusi irányjelentést és ennek módosulatait még jól mutató, ugyanakkor a perfektív funkciót árnyaltan tükröző *el* jelentésstruktúrája kiválóan alkalmas arra, hogy – a maga sajátos lexikográfiai eszközeivel – ábrázolja azt a történeti fejlődést, amelynek során a határozószóból ige kötő alakult, és illusztrálja, hogy az ige kötői jelentések jó része meghatározott igei jelentést, illetve morfológiai felépítést feltételez, esetleg az ige kötős ige meghatározott szintagmatikus együttállása esetén érvényesül.